

POTENCIJAL NERETVANSKOG KRAJA ZA RAZVOJ TURIZMA

Rončević, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:361842>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**POTENCIJAL NERETVANSKOG KRAJA ZA
RAZVOJ TURIZMA**

Mentor:

Prof. dr. sc. Lidija Petrić

Student:

Sara Rončević

Split, srpanj, 2019.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	3
1.1. Problem istraživanja	3
1.2. Cilj rada.....	3
1.3. Metode rada	3
1.4. Struktura rada	4
2. OPĆI UVJETI RAZVOJA TURIZMA U DOLINI NERETVE	4
2.1. Geografsko – prometni položaj	4
2.2. Demografski razvoj	6
2.3. Gospodarski razvoj.....	7
3. ANALIZA ELEMENATA PONUDE DOLINE NERETVE	9
3.1. Atraktivni elementi.....	9
3.2. Receptivni elementi.....	19
3.3. Komunikativni elementi.....	22
4. ANALIZA ORGANIZACIJE TURIZMA U DOLINI NERETVE.....	23
5. ANALIZA TURISTIČKE POTRAŽNJE U DOLINI NERETVE	24
6. UČINCI TURIZMA U DOLINI NERETVE.....	28
6.1. Ekonomski učinci turizma	28
6.2. Društveni i kulturni učinci turizma	29
6.3. Okolišni učinci turizma	30
7. POTENCIJAL TURISTIČKOG RAZVOJA U DOLINI NERETVE.....	31
8. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA	36
SAŽETAK.....	39
SUMMARY.....	40

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Iako turistički promet Dubrovačko – neretvanske županije kao cjeline čini značajan udio u ukupnim dolascima i noćenjima turista cijele Hrvatske, takve brojke najvećim dijelom rezultat su posjećenosti samog grada Dubrovnika i njegovog užeg područja, a manjim dijelom otoka Korčule i poluotoka Pelješca te zanemarivim dijelom neretvanske doline. Takve činjenice govore da, usprkos bogatstvu prirodne, ali i kulturne baštine, neretvanski kraj još uvijek nije prepoznat kao područje pogodno za turistički razvoj. Ipak, razvoj turizma u dolini Neretve posljednjih nekoliko godina napreduje i bilježi određene stope rasta što je uglavnom rezultat rasta dolazaka i noćenja cijele zemlje. Ukoliko se želi ostvariti značajniji razvoj turizma i iskoristiti puni potencijal ovog kraja, potrebno je ostvariti sinergiju među ključnim dionicima kako bi se moglo poraditi na adekvatnoj valorizaciji postojećih resursa i atraktivnosti ponude neretvanskog kraja

1.2. Cilj rada

Cilj rada je istražiti potencijale neretvanskog kraja kao područja iznimnih prirodnih i kulturnih ljepota pogodnih za održivi razvoj turizma koji pridonosi kvaliteti života lokalnog stanovništva i valorizaciji autohtone ponude toga kraja.

1.3. Metode rada

Prilikom izrade rada korištene su metoda deskripcije, komparativna metoda, metoda analize, metoda sinteze te metode indukcije i dedukcije.

1.4. Struktura rada

Ovaj rad strukturiran je kroz 6 podnaslova i to redom: Opći uvjeti razvoja, Analiza elemenata ponude, Analiza organizacije turizma, Analiza elemenata potražnje, Učinci razvoja turizma i Potencijal turističkog razvoja. Kada je riječ o općim uvjetima razvoja bit će govora o geografsko – prometnom položaju, demografskom i gospodarskom razvoju. Glede analize turističke ponude, analizirat će se atraktivni elementi, kako prirodni tako i društveni, te receptivni i komunikativni elementi. Nadalje, bit će govora o organizaciji turizma neretvanske doline nakon koje slijedi analiza turističke potražnje. Idući predmet analize bit će učinci razvoja turizma gdje će se posebno analizirati ekonomski, društveni i kulturni te ekološki učinci uključujući njihove pozitivne i negativne strane. Konačno, bit će riječi o potencijalima turističkog razvoja u dolini Neretve te će se sukladno tome donijeti zaključak.

2. OPĆI UVJETI RAZVOJA TURIZMA U DOLINI NERETVE

2.1. Geografsko – prometni položaj

Rijeka Neretva duga je 225 km od čega tek 20 km¹ protječe kroz Hrvatsku stvarajući plodnu dolinu koju okružuje Makarska rivijera na sjeveru, poluotok Pelješac na zapadu, dubrovačko područje na jugu i Hercegovina na istoku. Područje Neretve prostire se na površini od 412,56 km² što predstavlja 23,15% površine Dubrovačko – neretvanske županije, a čine ga gradovi Metković, Opuzen i Ploče te općine Slivno, Kula Norinska, Zažablje i Pojezerje². Grad Metković najveći je grad ovog područja i nalazi se na jugoistoku uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, dok se Opuzen nalazi u samom središtu doline, a lučki grad Ploče na ušću rijeke Neretve. Ovo izvorno močvarno područje, najintenzivniju preobrazbu doživjelo je od 50 – ih do 80 – ih godina 20. stoljeća kada su započete i u većoj mjeri završene suvremene melioracije. Način na koji su močvare delte Neretve isušivane i privođene kulturama poznat je pod nazivom „jendečenje“ i predstavlja tehniku prokopavanja kanala i čišćenje nanosa iz njih

¹ Hrvatska enciklopedija: Neretva, [Internet], raspoloživo na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43452>

² Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. (2016): Plan razvoja turizma klastera Neretva, 2015-2025, str. 11.

kako bi se dobio materijal za nasipanje vlažnog zemljišta³. Klima Donje Neretve tj. hrvatskog dijela neretvanske doline je sredozemna s blagim i kišnim zimama, a toplim i suhim ljetima. Srednja godišnja temperatura iznosi 15,7°C, dok u zimskim mjesecima rijetko pada ispod 0°C, a ljeti doseže do 35°C pa čak i 40°C. Prosječan broj sunčanih sati tijekom godine iznosi 2 700 sati, a prosječna godišnja količina padalina iznosi 1 300 mm. U Donjoj Neretvi postoje 2 osnovna tipa tla; aluvijalna i euglejna tla. Aluvijalna se tla nalaze uz glavne vodotoke delte tj. uz Neretvu i Malu Neretvu, a euglejna ili močvarna tla nalaze se podalje od glavnih vodotoka na nižem terenu pod intenzivnijim utjecajem voda. Obje su vrste tla antropogenizirane, uglavnom meliolirane i desalinizirane⁴.

Dolina Neretve je, za razliku od dubrovačkog područja, dobro povezana s ostatkom države zahvaljujući autocesti A1 koja završava kod Ploča te državnoj cesti D8 (Jadranska magistrala). Na državnu cestu D8 spajaju se brojne državne i županijske ceste, a ukupna dužina razvrstanih županijskih cesta iznosi 54,7 km⁵. Povezanost s ostatkom županije, odnosno s dubrovačkim područjem, manje je zadovoljavajuća zbog razdvojenosti tog područja od ostatka države zahvaljujući graničnom prijelazu Neum. Kao rješenje ovog problema nameće se izgradnja Pelješkog mosta koja je u trenutku pisanja ovog rada već započela. Pomorski promet ima veliki značaj za gospodarstvo doline Neretve zahvaljujući teretnoj luci Ploče, drugoj najvećoj hrvatskoj luci površine 270 hektara sa 7 terminala⁶. Osim luke Ploče, važno je spomenuti i teretnu luku Metković koja je od županijskog značaja. Što se tiče trajektnog prijevoza, grad Ploče svakodnevno je povezan s Trpnjem na Pelješcu trajektnom linijom Ploče – Trpanj. Osim za lokalno stanovništvo, ova linija je značajna i za turiste u ljetnoj sezoni, a poglavito ukoliko se žele izbjeći gužve na graničnom prijelazu Neum. Područjem doline Neretve prolazi samo jedna željeznička pruga na trasi od Ploča preko Metkovića prema Sarajevu i dio je paneuropskog koridora 5C. Od 2014. godine ukinuta je linija Ploče – Metković za prijevoz putnika i danas se koristi isključivo u svrhu prijevoza tereta za potrebe Luke Ploče⁷.

³ Hrvatsko geografsko društvo (2005): Bojan Todorović, Delta Neretve – od močvare do intenzivne poljoprivrede, [Internet], raspoloživo na:

<http://www.geografija.hr/hrvatska/delta-neretve-od-mocvare-do-intenzivne-poljoprivrede/>

⁴ Turistička Zajednica Metković: Klima, [Internet], raspoloživo na:

<https://www.tzmetkovic.hr/hr/metkovic/item/121-klima.html>

⁵ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 13.

⁶ Luka Ploče d.d.: O luci, [Internet], raspoloživo na:

<https://www.luka-ploce.hr/o-luci/profil-tvrte/>

⁷ Dubrovački Dnevnik (2014): Prazna željeznica u Pločama, [Internet], raspoloživo na:

<https://dubrovackidnevnik.rtl.hr/plocanski-dnevnik/prazna-zeljeznica-u-plocama-ukinut-i-putnicki-vlak-ploce-metkovic>

2.2. Demografski razvoj

Delta Neretve, a posebno njezin brdski dio, naseljeni su od davnina. Prvi stanovnici bili su Iliri koji su se doselili sa sjeverozapada u 13. st. pr. Kr. Oko 400. g. pr. Kr. doselili su se Kelti što je dovelo do mješavine ilirsko – keltskih plemena. Posebno je važno istaknuti antičko doba kada je na neretvanskom području postojala Naron, jedan od najvećih gradova u rimskoj provinciji Dalmaciji uništen u ranom srednjem vijeku iz kojeg nema poznatih dokumenata o stanovništvu ovog kraja. Mletačko osvajanje 1684. godine od posebnog je značaja za razumijevanje današnje slike naseljenosti jer njihovim osvajanjem demografski puste doline Neretve, dolazi do naseljavanja na brdskim područjima. Unutrašnjost i rubna područja delte su se izbjegavala budući da je močvara bila poplavna i neplodna, a naseljavanje obale nije dolazilo u obzir zbog opasnosti s mora⁸. Korjenitije promjene u naseljenosti nastaju pod utjecajem suvremenih melioracija i izgradnje prometne infrastrukture kada se stanovništvo iz brdskih naselja sele uz rub ili u samoj aluvijalnoj ravni delte⁹. Prvi popis stanovništva na ovim prostorima provele su austrijske vlasti 1857. godine, a posljednji popis proveo je Državni zavod za statistiku 2011. godine.

Prema podacima iz *tablice 1* vidljivo je da dolina Neretve bilježi konstantan rast broja stanovnika, izuzev blagog pada 1921. godine u apsolutnom iznosu od 44 stanovnika. Iako je ukupan broj stanovnika u konstantnom porastu, valja napomenuti da je prema popisu stanovništva iz 2011. godine broj stanovnika porastao tek za 0,18% u odnosu na 2001. godinu.

Tablica 1: Kretanje ukupnog broja stanovnika u dolini Neretve 1867. - 2011.

Godina	1857.	1910.	1921.	1931.	1953.	1981.	1991.	2001.	2011.
Ukupno stanovnika	8.557	16.462	16.418	17.978	22.222	30.191	34.038	35.609	35.672

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Martin Glamuzina (1996): Promjene u prostornom rasporedu stanovništva u delti Neretve, Acta Geographica Croatica, Zagreb, str. 131 i DZS (2001, 2011): Popis stanovništva, [Internet], dostupno na:

https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_02/h01_01_02_zup19.html,

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_03/h01_01_03_zup19.html

⁸ Martin Glamuzina (1996): Promjene u prostornom rasporedu stanovništva u delti Neretve, Acta Geographica Croatica, Zagreb, str. 127.

⁹ Ibidem, str. 128.

Tablica 2 daje detaljan prikaz broja stanovnika i prosječne starosti stanovnika po gradovima i općinama doline Neretve iz 2011. godine. Prema navedenim podacima vidljivo je da najviše stanovnika ima grad Metković tj. 16 788 stanovnika, a zatim Ploče i Opuzen. Što se tiče općina, najveći broj stanovnika ima općina Slivno, 1999, a najmanje općina Zažablje. Najvišu starost od gradova bilježi Ploče s prosječnom starosti od 41,1 godinu, a najnižu Metković s 37,2 godine. Najniža starost u općinama je u Pojezerju čiji je prosjek 39,6 godina, dok je u općini Slivno najviša s 43,6 godina.

Tablica 2: Broj stanovnika i prosječna starost stanovnika doline Neretve po gradovima i općinama u 2011. godini

	Broj stanovnika	Prosječna starost
Gradovi		
Metković	16.788	37,2
Opuzen	3.254	40,9
Ploče	10.135	41,1
Općine		
Kula Norinska	1.748	40,1
Pojezerje	991	39,6
Slivno	1.999	43,6
Zažablje	757	43,0
Ukupno	35.672	40,8

Izvor: Obrada autora na temelju podataka DZS (2011): Popis stanovništva, [Internet], dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_03/h01_01_03_zup19.html

2.3. Gospodarski razvoj

Gospodarstvo neretvanskog kraja karakterizira relativno nepovoljna sektorska struktura u kojoj dominira primarni sektor (osobito poljoprivreda) čiji proizvodi sadržavaju nizak udio dodane vrijednosti. Istodobno, gospodarstvo ovoga područja karakterizira nizak udjel prerađivačke industrije i slabo razvijen tercijarni sektor. Izuzetak od navedenog su trgovina i lučko poslovanje. Najvažniji gospodarski subjekt na projektnom području je luka Ploče, dok su najvažnija trgovačka poduzeća Agrofructus d.o.o. i Poljopromet¹⁰.

Davne 1936. godine počelo je projektiranje grada i luke Ploče. Završni projekt odobren je 30. studenog 1938., a već iduće godine počinje gradnja miniranjem brda Zminjac koje se nalazilo na današnjoj Obali 2. Luka Ploče i željeznica pušteni su u rad 15. srpnja 1945. godine što se i službeno smatra početkom rada luke za javni promet. Danas je pločanska luka druga najveća

¹⁰ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 15.

luka u Hrvatskoj. Promet preko Luke Ploče d.d. 2018. godine iznosio je 3,15 milijuna tona robe što je manje za 1,3% u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Poslovni prihod za istu godinu iznosio je 201,30 milijuna kuna što je manje za 12,42% u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, a poslovni rashodi 198,30 milijuna kuna što je za 11,33% manje u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Usprkos smanjenju prometa, Luka Ploče je 2018. godine ostvarila neto dobitak od 2 milijuna kuna¹¹.

AgroFructus Grupa posluje od 2013. godine kako u Republici Hrvatskoj, tako i u susjednim zemljama, a glavna aktivnost ove grupe tvrtki je proizvodnja, otkup, skladištenje i prodaja svježeg prerađenog voća i povrća, stoga je od izuzetne važnosti za neretvanske poljoprivrednike¹².

Trgovačko društvo Poljopromet d.o.o. utemeljeno je 1993. Temeljna djelatnost društva je trgovina, ali i proizvodnja i uzgoj vinove loze, te prerada maslina (uljara). Poljopromet danas posluje s preko 300 domaćih i inozemnih tvrtki i dobavljača i u cijelosti je u privatnom vlasništvu¹³.

Melioracijom neretvanskog tla isušena je močvara i nastala je plodna neretvanska dolina pogodna za razvoj raznih poljoprivrednih kultura. Novostvoreno obradivo tlo definirano je kao voćarsko – vinogradarsko – povrtlarsko područje, a uvela se i proizvodnja agruma, posebice mandarina koje su s vremenom postale i glavna kultura u donjoneretvanskoj delti¹⁴. Koliko je poljoprivreda važna u dolini Neretve najbolje govore podaci iz *tablice 3* prema kojoj ukupan broj poljoprivrednih kućanstava u gradovima i općinama na Neretvi iznosi 3 419 kućanstava odnosno 35,16% cijele županije. Najviše poljoprivrednih kućanstava je u Metkoviću, a zatim u Pločama i Opuzenu, iako valja naglasiti da je poljoprivredna djelatnost najzastupljenija u Opuzenu. Broj parcela korištenog poljoprivrednog zemljišta Neretve iznosi 15 007 tj. 25,28% cijele županije, a najviše ih je u Pločama, zatim Metkoviću pa Opuzenu.

¹¹ Luka Ploče d.d. (2018): Revidirano godišnje izvješće i konsolidirani i nekonsolidirani financijski izvještaji za društvo Luka Ploče za 2018. godinu, str. 4., [Internet], raspoloživo na:

<https://www.luka-ploce.hr/wp-content/uploads/2019/05/LKPC-fin-2018-1Y-REV-K-HR-1.pdf>

¹² Logično (2016): AgroFructus grupa, [Internet], raspoloživo na:

<https://www.logicno.com/ekonomija/agrofructus-grupa-samo-najsvjezije-povrce-i-voce-vrhunske-kvalitete.html>

¹³ Poljopromet: O nama, [Internet], raspoloživo na: <http://www.poljopromet.hr/>

¹⁴ Jelica Galić (2011): Regionalizacija Donjoneretvanske delte, Naše more, Sveučilište u Dubrovniku, str. 45.

Tablica 3: Broj poljoprivrednih kućanstava i parcela korištenog poljoprivrednog zemljišta doline Neretve u 2003. godini

	Broj poljoprivrednih kućanstava	Broj parcela korištenog poljoprivrednog zemljišta
Gradovi		
Metković	930	3.220
Opuzen	677	2.272
Ploče	813	4.254
Općine		
Kula Norinska	327	1.545
Pojezerje	211	1.362
Slivno	312	1.683
Zažablje	149	671
Ukupno	3.419	15.007
DNŽ	9.723	59.366

Izvor: Obrada autora na temelju podataka DZS (2003): Popis poljoprivrede 2003., [Internet], raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Agriculture2003/htm/H01_01_01_zup.html

Kad je riječ o turizmu i ugostiteljstvu, prema dostupnim podacima FINA-e, u djelatnostima pružanja usluga smještaja (NKD 55) te pripremanja hrane i pića (NKD 56) tijekom 2012. godine bila su registrirana samo 34 poduzetnika (6,7% od ukupnog broja poduzetnika neretvanskog područja) koji su, s ukupnim prihodom od 25,2 milijuna kuna, sudjelovali tek s 1,8% u ukupnom prihodu ostvarenom na području doline Neretve¹⁵.

3. ANALIZA ELEMENATA PONUDE DOLINE NERETVE

3.1. Atraktivni elementi

U atraktivne elemente ponude ubrajaju se prirodni (biotropni) elementi i društveni (atropični) elementi¹⁶.

Prirodni atraktivni elementi ponude su klima, reljef tj. geomorfološka obilježja, flora i fauna, hidrografski elementi (jezera, rijeke, ljekoviti izvori, mora i njihova svojstva kao što su slanost, temperatura, visina valova, boja i prozirnost) te neke prirodne pojave (polarna svjetlost, fatamorgana) i prirodne rijetkosti (gejziri, vulkani, kanjoni, spilje)¹⁷.

¹⁵ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 15.

¹⁶ Petrić Lidija (2013): Uvod u turizam, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split, str. 159.

¹⁷ Ibidem, str. 160.

Sa sjeverne, sjeveroistočne i južne strane delta je okružena brdima, dok je prema zapadu otvorena moru i njegovim stalnim utjecajima. Ovo utječe na stvaranje različitih mikroklima pa su zimske temperature u prostoru između Metkovića i Opuzena stupanj do dva niže zbog čega u tom gornjem dijelu teže uspijevaju agrumi. U Neretvi ne pušu jaki vjetrovi, međutim, istočni vjetrovi su nešto snažniji, dok su slabiji zapadni. Kao i u ostalim hrvatskim primorskim prostorima, svi vjetrovi sjevernog, sjeveroistočnog i istočnog smjera zovu se bura. Skupina jugoistočnih i južnih vjetrova učestalih u jesenskom i zimskom razdoblju naziva se jugom. Maestral (zmorac) zapadni je ljetni vjetar koji u unutrašnjost doline donosi svjež morski zrak ublažavajući sparinu ljetnih poslijepodneva¹⁸. Srednja temperatura najhladnijeg mjeseca iznosi 6,4°C, a 9 mjeseci ima srednju temperaturu višu od 10°C. To znači da je klima delte Neretve uvrštena u razred C (umjereno topla kišna klima) prema Köppenovoj klasifikaciji. Sušno razdoblje je ljeti. Naime, najsuši mjesec srpanj ima 38 mm padalina, a to je manje od 40 mm i manje od 1/3 najvlažnijeg mjeseca prosinca (168 mm) pa se zato za podskupinu dodaje slovo s. Budući da je srednja temperatura najtoplijeg mjeseca viša od 22°C, klima delte Neretve ima vruće ljeto (oznaka a). Shodno prethodnim činjenicama, klima delte Neretve se prema Köppenovoj klasifikaciji može definirati kao sredozemna klima sa suhim vrućim ljetima (Csa) poznata kao klima masline¹⁹.

Na području neretvanske doline moguće je obuhvatiti 3 reljefne cjeline, a to su vapnenački krški okvir, nizinski aluvijalni prostor te obalska fasada. Na sjeverozapadu zastupljen je vapnenački pojas karakteriziran smjenom poja i grebena dok na jugoistočnoj strani meliorirana i djelomično močvarna nizina oštro graniči s višim krškim prostorom. Područje oko Neretve izgrađeno je od karbonatnih stijena, naslaga jure, krede kao i fluvioglacialnog materijala dok se dolomit proteže u uskoj obalskoj zoni. Jedna od karakteristika neretvanskog reljefa su krški humovi koji se izdižu iz aluvijalnih sedimenata. Geološki slojevi na čitavom prostoru imaju dinarski smjer boranja od sjeverozapada prema jugoistoku²⁰. U nanosima Neretve postoji više vrsta tla koja odražavaju različite pedološke procese: aluvijalno – vapnenačka (uz obalu Neretve i njezine pritoke), diluvijalno – vapnenačka tla (oko jezera Kutu), minerogena – barska tla (u području močvarnih poplavnih livada) te crvenica i smeđa primorska tla (na okolnim krškim brdima)²¹.

¹⁸ Turistička Zajednica Metković: Klima, [Internet], raspoloživo na: <https://www.tzmetkovic.hr/hr/metkovic/item/121-klima.html>

¹⁹ Anita Filipčić (1989): Neke osobine klime delte Neretve, Geografski glasnik 51, Zagreb, str. 187.

²⁰ Zoran Curić (1988): Geografske osnove turističkog valoriziranja donjoneretvanske delte, Hrvatski geografski glasnik, str. 100.

²¹ Nenad Jasprica: Flora delte Neretve, str. 7., [Internet], raspoloživo na:

U delti Neretve utvrđeno je oko 820 vrsta bilja što predstavlja oko 15% hrvatske flore. Najveći broj biljaka pripada skupinama euhidrofita i hemihidrofita, a samo manji broj vrsta pripada plutajućim cvjetnicama (pleustofiti). Euhidrofiti obuhvaćaju submerzne biljke (u pravilu čitave potopljene u vodi) te biljke zakorjenjene na dnu koje vegetativne organe razvijaju u gornjim slojevima vode ili na samoj površini²². Najveći broj biljaka koje žive izvan vode ili čiji razvoj nije isključivo vezan za vodu, njih oko 40%, pripada različitim podskupinama mediteranskih biljaka (mediteranski florni element). Oko 20% ukupnog broja vrsta pripada skupini južноеuropskih biljaka. U spektru životnih oblika dominiraju terofiti, jednogodišnje biljke kojima je od klijanja do donošenja sjemena potrebno jedno ljeto, a ne cijelo vegetacijsko razdoblje. Udio terofita i hemikriptofita (višegodišnje biljke čiji su pupovi poluskriveni u nepovoljnom godišnjem dobu u suhom lišću, rozetama ili busenovima) prelazi 50%²³. Na neretvanskom području značajne su i halofilne zajednice (biljke prilagođene životu u uvjetima visoke koncentracije soli) kao što je caklenjača na samom ušću Neretve. Nadalje, zajednice tršćaka, rogozika i šašika predstavljaju dominantne močvarne zajednice koje pokrivaju velike površine u dolini Neretve. Na krškom području koje okružuje deltu prisutne su eumediteranske i submediteranske biljne zajednice u raznim stadijima; od slabo obraslih litica i kamenih blokova, kamenjarskih travnjaka do šumskih zajednica hrasta crnike i hrasta medunca. Manje površine pokrivene su kulturama četinjača, uglavnom alepskim borom i čempresom²⁴.

Najveće bogatstvo i raznolikost faune u delti Neretve odnosi se na svijet ptica. Naime, u neretvanskom kraju redovito se pojavljuju 163 vrste, a ukupno je zabilježeno preko 300 vrsta ptica. Neretva je ključno područje za ptice koje migriraju na Jadranskom seobnom putu gdje redovito zimuje više od 10.000 ptica, uključujući i nekoliko tisuća raznih vrsta pataka i liski, stotine jedinki malog vranca te raznih vrsta čaplji. Stanište je i močvarnih vrsta kao što su brkata sjenica, bukavac, eja močvarica i mala štijoka. Vrste koji obitavaju na morskoj obali i slanim lagunama su morski kulik, vlastelica i šivalica. Okolni kamenjar, ovisno o stupnju obraslosti drvenastom vegetacijom, naseljavaju brojne vrste kao što su jarebica kamenjarka, brgljez kamenjar, mrka sjenica, zmijar i bjelobrka grmuša. Zbog brojnih staništa, kao što su lagune, jezera, glavni tok rijeke i njezini rukavci te more, velika je raznolikost i brojnost riba.

https://www.imp-du.com/downloadRadovi/Jasprica_FLORA_DELTE_NERETVE_2007.pdf

²² Ibidem, str. 10.

²³ Ibidem, str. 12.

²⁴ Šarić I., Budinski I. (2018): Zaštitimo Jadranski seobeni put – Delta Neretve, Osijek, str. 7., [Internet], raspoloživo na:

<https://www.biom.hr/wordpress/wp-content/uploads/ZJSP2-NERETVA-S.pdf>

Naime, na delti je zabilježeno ukupno 150 slatkovodnih i morskih vrsta riba. Ono što Neretvu čini jednim od najzanimljivijih područja Europe su i endemske vrste riba koje žive jedino na ovom području kao što su neretvanska mekousna pastrva ili neretvanski vijun²⁵. Od najčešćih riba važno je spomenuti više vrsta cipala i jegulju, neobičnu zmijoliku ribu kompliciranog biološkog ciklusa. U vodama delte živi čak šesnaest slatkovodnih vrsta vodenih puževa i nekoliko vrsta rakova. Mnogo je vrsta kukaca u ovako močvarnom području, čak 307, a samo leptira ima više od 250 vrsta²⁶. U herpetofauni Neretve posebno su ugrožene barske kornjače, a najviše zbog ugibanja u brojnim ribolovnim alatima. Neke od ostalih vrsta vodozemaca i gmazova delte Neretve su krška gušterica, četveroprugi kravosas, ribarica i velika zelena žaba. Fauna sisavaca delte Neretve broji preko 50 vrsta od kojih gotovo polovicu čine strogo zaštićene vrste šišmiša. Na području delte Neretve obitava i vidra, vrsta koja je rijetka u hrvatskom priobalnom području, a u krškim dijelovima okolnih brda živi dinarski voluhar. Neretva je i važna zoogeografska granica; to je istočna granica rasprostranjenosti vrtnog (krškog) puha kojeg istočno od Neretve zamjenjuje gorski puh. U kršu postoji više od 80 registriranih špilja i jama te drugih podzemnih staništa koja imaju bogatu faunu s mnogim ugroženim i endemskim vrstama kao što su čovječja ribica i dinarski špiljski školjkaš²⁷.

Područje neretvanske doline jedinstveni je spoj rijeke, mora i jezera. Desetak kilometara prije ušća Mala Neretva se odvaja s lijeve strane rijeke Neretve. Tokovi Velike i Male Neretve predstavljaju osnovicu tekućica delte. Na tom prostoru glavni tok prima pritoke Norin i Crnu rijeku, a Mala Neretva prima Prunjak i Crepinu. Hidrografija neretvanske doline doživjela je korjenite promjene u periodu suvremene melioracije kada su nestala mnoga jezera, a trasirana kanalska mreža koja danas služi za navodnjavanje. Površina jezera užeg područja delte prije melioracije iznosila je 1 404 ha, a nakon melioracije 633 ha. Drugim riječima, površina jezera smanjena je za gotovo 55%. U istočnom dijelu neretvanske nizine, kod naselja Badžula, nalazi se jezero Kutu po kojemu je cijelo melioracijsko područje površine 1 868 ha dobilo ime²⁸. Jezero Kutu je kriptodepresija duga 2,4 km, a široka do 0,9 km. Vodu dobiva iz nekoliko vrela na istočnoj obali, a s Neretvom je povezan Crnom rijekom i Mislinom te je pod utjecajem i morskih mijena Jadranskoga mora. Za niska vodostaja (ljetu) na sredini jezera

²⁵ Ibidem, str. 8.

²⁶ Turistička Zajednica Metković: Bogatstvo neretvanske flore i faune, [Internet], raspoloživo na: <http://www.tzmetkovic.hr/hr/metkovic/item/122-rich-diversity-of-the-neretva-flora-and-fauna.html>

²⁷ Šarić I., Budinski I. (2018): Zaštitimo Jadranski seobeni put – Delta Neretve, Osijek, str. 10., [Internet], raspoloživo na: <https://www.biom.hr/wordpress/wp-content/uploads/ZJSP2-NERETVA-S.pdf>

²⁸ Zoran Curić (1988): Geografske osnove turističkog valoriziranja donjoneretvanske delte, Hrvatski geografski glasnik, str. 101.

pojavljuje se otočić²⁹. Područje Modro oko i jezero uz naselje Desne djelomično je potopljena krška depresija na desnoj obali Neretve koja je, ovisno o stanju voda, više ili manje ujezerena. Povezana je s Neretvom preko rječice Desanke i Crne rijeke, a uz rub brdskog područja nalazi se više izvora koji su kroz krško podzemlje povezani sa sustavom rijeke Matice. Najveće je Modro oko u obliku krškog jezera čije vode imaju nebesko plavu boju. Izvor je kaptiran te se koristi za vodoopskrbu naselja Desne koje je u obuhvatu općine Kula Norinska. Područje karakterizira obilje vode i močvarnih staništa³⁰. Za područje doline Neretve vrlo su važna krška Baćinska jezera smještena sjeverozapadno od ušća u neposrednoj blizini grada Ploča. U krškoj kotlini nalazi se šest Baćinskih jezera s nekoliko zelenih otočića i malih zaljeva. Pet potopljenih ponikava međusobno su povezane vodenom površinom, a jedna je izolirana i u njoj je nastalo jezero Vrvnik. Svaka ponikva odnosno jezero ima svoje ime pa od zapada prema istoku redom se nižu: Crni Ševo, Vrvnik, Oćuša, Sladinac, Podgora i Plitko jezero. Najveće jezero je Oćuša s 55,4 ha, a najveća dubina izmjerena je u Crniševu i iznosi 31 m. Najdublja izmjerena točka nalazi se 28 m ispod razine mora, a prema prosječnoj razini jezera duga je 31 m. Dno Baćinskih jezera leži ispod razine mora, a njihova površina je iznad nulte točke pa se ubrajaju u kriptodepresije. Jezera se nalaze u neposrednoj blizini mora i usprkos krškom propusnom terenu ispunjena su slatkom vodom³¹. U razmatranje hidrografskih elemenata treba uzeti u obzir i karakteristike mora. Naime, temperatura mora kreće se između 20 i 25 stupnjeva, a oko ušća glavnih tekućica smanjena je slanost i prozirnost. Stanje se naglo poboljšava prema Kleku u pravcu jugoistoka i prema Gradcu u pravcu sjeverozapada³².

Društveni atraktivni elementi ponude su sve od strane čovjeka stvorene atrakcije te najrazličitije vrste zabavnih, rekreativnih, kulturnih i edukativnih sadržaja koji upotpunjuju turističku ponudu. Drugim riječima to su kulturno – povijesni spomenici, kulturne ustanove (muzeji, kazališta, galerije, arhivi, knjižnice, botaničke i zoološke zbirke), ustanove u kojima se odvijaju sportske i gospodarske priredbe, festivali i manifestacije, obrazovane institucije i drugo³³.

²⁹ Enciklopedija: Kuti, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34804>

³⁰ Naša Neretva: Značajni krajobraz – Modro oko i jezero uz naselje Desne, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.nasaneretva.net/zastita-okolisa/zasticena-podrucja/63-znacajni-krajobraz-modro-oko-i-jezero-uz-naselje-desne.html>

³¹ Zoran Curić (1998): Baćinska jezera – dragulj našeg krša, Priroda, (1988/1989), 3/4, str. 38-39

³² Zoran Curić (1988): Geografske osnove turističkog valoriziranja donjoneretvanske delte, Hrvatski geografski glasnik, str. 101.

³³ Petrić Lidija op. cit., 2013, str. 161.

Bogatstvo kulturno-povijesne baštine na području doline Neretve rezultat je burne povijesti ovih prostora obilježene kako grčkom i rimskom kolonizacijom, tako i preplitanjem različitih civilizacijskih utjecaja tijekom vremena (crkveni redovi, Iliri, Venecija, Dubrovačka Republika i dr.)³⁴. U *tablici 4* prikazan je popis registriranih kulturnih dobara na području doline Neretve prema kojem na području grada Metkovića postoji najviše kulturnih dobara – 8, u Opuzenu ne postoji niti jedan, u Pločama 6, u Kuli Norinskoj 1, u Pojezerju nijedan, u Slivnu 6, a u Zažablju 2 što znači da na području cijele doline postoje 23 registrirana kulturna dobra. Važno je napomenuti da je najviše nepokretnih pojedinačnih kulturnih dobara, dok je pokretnih kulturnih dobara tj. muzejske građe tek 2 i to su oba na području Metkovića, a postoji i 1 nematerijalno kulturno dobro na području Zažablja.

Tablica 4: Registrirana kulturna dobra doline Neretve

Rb.	Mjesto	Naziv	Vrsta kulturnog dobra
METKOVIĆ			
1	Metković	Ornitološka zbirka	Pokretno kulturno dobro – muzejska građa
2	Metković	Kula	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
3	Vid	Arheološka zona i kulturno – povijesna cjelina Narona	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
4	Vid	Arheološki muzej Narona	Pokretno kulturno dobro – muzejska građa
5	Vid	Crkva sc. Vida	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
6	Vid	Erešova kula	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
7	Vid	Kuća Bukovac – Šiljeg	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
8	Vid	Kuća Markota	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
OPUZEN			
	/	/	/
PLOČE			
9	Baćina	Arheološko nalazište Zađe s ostacima ville rustice	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
10	Baćina	Crkva sv. Jurja s ostacima antičke ville rustice	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
11	Baćina	Crkva sv. Luke	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
12	Baćina	Prapovijesno arheološko nalazište Grebine u Sladincu	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
13	Baćina	Ruševine crkve sv. Andrije	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
14	Staševica	Arheološko nalazište s ostacima crkve sv. Anastazija (Staša)	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno

³⁴ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 18.

KULA NORINSKA			
15	Borovci	Arheološko nalazište Vrtar	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
POJEZERJE			
	/	/	/
SLIVNO			
16	Blace	Arheološko nalazište Gradina na otoku Osinj	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
17	Klek	Kula Nonković	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
18	Podgradina	Utvrda Brštanik	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
19	Slivno Ravno	Crkva sv. Ivana na otoku Osinju	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
20	Slivno Ravno	Nekropola stećaka Greblje	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
21	Slivno Ravno	Utvrda Smrdan Grad s crkvom Gospe Velike	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
ZAŽABLJE			
22	Dobranje	Srednjovjekovno groblje i crkva Male Gospe	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
23	Vidonje	Govor i toponimija sela Vidonje	Nematerijalno kulturno dobro

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Ministarstvo kulture RH: Registar kulturnih dobara, [Internet], raspoloživo na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>

Ornitološka zbirka u Metkoviću jedinstveni je skup preparata ptica ulovljenih isključivo u prostorima delte Neretve. Po veličini spada među najveće zbirke takve vrste u Europi, a sadržava više od 340 preparata među kojima su primjerci 218 ptičjih vrsta od 310 vrsta do sada zabilježenih na Neretvi. Nastala je u razdoblju od 1948. do 1966. brigom domaćih lovaca-donatora i stručnošću Dragutina Rucnera, jednog od najpoznatijih hrvatskih ornitologa i preparatora. Osim kudravog nesita koji je nestao s ovih prostora nakon prvih melioracijskih zahvata, značajan dio zbirke čini i zlatovrana modrulja, a osobita su neobičnost prstenovani primjerci koji su u Neretvu slučajno doletjeli s dalekog sjevera poput male guske, utve morske i gavke. Zbirka je bila smještena u desnom krilu zgrade Gradskog kulturnog središta u Metkoviću, a od 2015. godine je predstavljena u sklopu Prirodoslovnog muzeja Metković³⁵.

Tijekom 1995. i 1996. na lokalitetu Plečašove štale provedena su arheološka istraživanja koja su rezultirala senzacionalnim nalazom ostataka rimskog hrama – Augusteuma i 17 mramornih skulptura nadnaravne i naravne visine. Ovakav nalaz potakao je ideju o prezentaciji ovog jedinstvenog arheološkog lokaliteta, arhitektonskih ostataka i drugog brojnog arheološkog materijala. Arheološki muzej Naroni osnovan je uredbom Vlade Republike Hrvatske 2005.

³⁵ Turistička Zajednica Metković: Prirodoslovni muzej Metković, [Internet], raspoloživo na: <https://www.tzmetkovic.hr/hr/aktivnosti-atrakcije/item/135-ornitolo%C5%A1ka-zbirka-prirodoslovni-muzej-metkovi%C4%87.html>

kao prvi muzej u Hrvatskoj izgrađen *in site*. Takav način prezentacije arheološkog lokaliteta obogatio je muzejsku ponudu Hrvatske i ima malobrojne paralele u europskim i svjetskim razmjerima. Arheološki muzej Naronu aktivno sudjeluje u akcijama Hrvatskog muzejskog društva „Noć muzeja“ kao i u akcijama Sekcije za muzejsku edukaciju i kulturnu akciju Hrvatskog muzejskog društva te u obilježavanju Međunarodnog dana muzeja. U ljetnim mjesecima na vanjskim terasama muzeja pokrenuta je kulturna manifestacija „Naronitansko kulturno ljeto“ tijekom koje se održavaju kazališne predstave, izložbe, koncerti i predstavljanja knjiga³⁶.

Na području Baćine na položaju Zađe nalaze se ostatci antičkoga gospodarskog sklopa (ville rustice) smještenog uz sam rub plodnoga polja kojeg sa sjeverne strane zatvaraju brda Vlačina i Gradina. Nalazište je smješteno na obrađenome zemljištu te su ostatci arhitekture dobrim dijelom razgrađeni i uglavnom korišteni za gradnju suhozidnih međa. Osim brojnih klesanaca koji se uočavaju u suhozidnim međama, o postojanju antičkih građevina svjedoče i mnogobrojni površinski nalazi: ulomci rimskoga krovnog crijepa (tegule, imbreksi) i keramičkih posuda (amfore, pitosi). Ovo nalazište važna je potvrda antičkoga života na području donje Neretve, posebice na području Baćine. Crkva sv. Luke nalazi se u zapadnom dijelu Baćine na uzvisini zapadno od jezera Crniševo. Današnja crkva je jednobrodna građevina s četvrtastom apsidom i zvonikom na preslicu uzdignutim nad zapadnim pročeljem te vjerojatno potječe iz 17. stoljeća. Unutrašnjost broda presvođena je gotičkim svodom oštro prelomljenog luka. Crkva se spominje prvi put u 14. stoljeću, a iz istog vremena potječu i ostatci srednjovjekovnog groblja od kojeg je sačuvano nekoliko nadgrobnih ploča³⁷.

Utvrda Smrdan Grad se nalazi iznad Kleka uz stari put koji je spajao područje Neretve s Dubrovačkim primorjem. Današnja tvrđava je trokutastog tlocrta s bedemima dužine oko 50 metara na svakoj strani i niskim bastionskim utvrđenjima u uglovima. Uz unutrašnje lice istočnog bedema sačuvan je i ophod po vrhu bedema. Utvrda je sagrađena krajem 17. stoljeća nakon što su je oko 1689. godine Mlečani zauzeli od Turaka, a u plašt bedema bile su uključene već postojeće kule ranije srednjovjekovne utvrde. Početkom 18. stoljeća u sklopu utvrde je sagrađena crkva „Velike Gospe na Gradu“ s prvotnim titularom sv. Roka. Crkva je jednostavna jednobrodna građevina s pravokutnom apsidom i zvonikom na preslicu³⁸.

³⁶ Arheološki muzej Naronu: O muzeju, [Internet], raspoloživo na: <http://www.a-m-naronu.hr/o-muzeju/>

³⁷ Bus: Kulturna dobra grada Ploče, [Internet], raspoloživo na: <http://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grad-ploce/>

³⁸ Bus: Kulturna dobra općine Slivno, [Internet], raspoloživo na: <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-slivno/>

Govor sela Vidonje svjedoči o rijetkom govoru važnom za razumijevanje suvremenog hrvatskog jezika, dok toponimija dodatno svjedoči o migracijama na tom prostoru važnim za razumijevanje hrvatske povijesti. Vidonjski govor pripada novoštokavskim ijekavskim govorima koji su među Hrvatima vrlo rijetki pa je proučavanje ovoga mjesnoga govora vrlo bitno za shvaćanje stanja u suvremenome standardnom hrvatskom jeziku, osobito naglasnoga sustava koji je vrlo zanimljiv slavistima³⁹.

Osim materijalizirane kulturno-povijesne baštine cijelo je projektno područje poznato i po svojoj nematerijalnoj baštini u koju ponajviše valja ubrajati vjekovnu kulturu života i rada žitelja ovih prostora, tradicijske, vjerske i/ili kulturno-zabavne manifestacije⁴⁰. Od nematerijalizirane kulturno-povijesne baštine na ovom području svakako valja izdvojiti događanja prikazana u *tablici 5*.

Tablica 5: Manifestacije u dolini Neretve

Rb.	Manifestacije	Vrijeme održavanja (2019)
1	Smotra folklor Na Neretvu misečina pala	16. – 19. svibanj
2	Rimska noć u Naroni	26. srpanj
3	Čuvanje Kristova groba u Vidu	Uskrs
4	Dan grada Metkovića – sv. Ilija	20. srpnja
5	Art festival Zen u Opuzenu	21. – 23. lipanj
6	Opuzen Film Festival	Kolovoz
7	Brudetijada u Opuzenu	Kolovoz
8	Ribarska noć u Pločama	Kraj kolovoza
9	Festival Od 2 do 2 u Pločama	26. – 28. srpanj
10	Maraton lađa	10. kolovoz

Izvor: Obrada autora

Smotra folklor „Na Neretvu misečina pala“ najdugovječniji je kontinuirani susret dalmatinskih kulturno-umjetničkih amatera i jedan od najstarijih u zemlji. Folklorni ansambli, društva i skupine predstavljaju županije, mjesta i naselja te gaje tradicijsku, glazbenu i plesnu kulturu kraja iz kojeg dolaze. Najuspješnije skupine predstavljaju županije obalnog područja Hrvatske, a velike smotre folklor imenuju i predlažu svoje predstavnike za ovu smotru. Kulturno umjetničko društvo Metković pokrenulo je inicijativu suradnje sa Jadransko –

³⁹ Bus: Kulturna dobra općine Zažablje, [Internet], raspoloživo na: <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-zazablje/>

⁴⁰ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 18.

jonskom euroregijom na afirmaciji zavičajnog plesnog, glazbenog i običajnog nasljeđa temeljenog na tekovinama nacionalne kulturne baštine⁴¹.

U naselju Vid pokraj Metkovića svakog zadnjeg petka u srpnju održava se povijesno zabavna manifestacija Rimska noć u Naroni. Bogat i zabavan program odvija se na više lokacija i posjetiteljima pruža uvid u način života u vrijeme postojanja drevne Narone. Od posebnih atrakcija izdvaja se ples s vatrom i borba gladijatora. Posebnost ove manifestacije je uključivanje skoro svih mještana naselja Vid koji u pravilu volontiraju kao stanovnici drevne Narone noseći odjeću i obuću iz tog vremena⁴².

Street art umjetnici, graffiteri, performer i ostali mnogobrojni kreativci sa svih strana svijeta skupa s Opuzencima i njihovim gostima kroz 3 festivalska dana ispunjavaju ulice Opuzena bogatim kulturno-umjetničkim sadržajem, smijehom i zabavom. Pročelja zgrada, starih kuća i zidova oslikavaju 30 – ak likovnih umjetnika iz Hrvatske, Argentine, SAD-a, Srbije, Bosne i Hercegovine, Njemačke i Kambodže⁴³.

Udruga studenata grada Ploča organizira festival Od 2 do 2 u Pločama na gradskoj plaži. Preko dana na festivalu se održavaju turniri u odbojci na pijesku, nogometu na pijesku, turnir u kartama i razne druge aktivnosti, a u večernjim satima počinju svirke bendova⁴⁴.

Najvažnija i najpoznatija manifestacija u dolini Neretve je Maraton lađa, amatersko sportsko natjecanje u utrci lađa koje predstavljaju tradicionalna autohtona plovila Neretve. Održava se jednom godišnje, druge subote u kolovozu, na relaciji dugoj 22 500 metara, pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske. Cilj Maratona lađa je očuvanje i otrgnuće od zaborava i propadanja stare izvorne neretvanske lađe. Po gledanosti, Maraton lađa jedan je od najvećih događaja Hrvatskoj, a ujedno i turistički spektakl i atrakcija. Uživo ga gleda nekoliko desetaka tisuća gledatelja na cijeloj ruti. Svakako najdojmljiviji i najatraktivniji trenutak je start u Metkoviću. Tada 330 veslača u otprilike 33 iste gusto zbijene lađe i tutnjavu bubnjeva kreće prema cilju u Pločama⁴⁵.

⁴¹ Turistička Zajednica Metković: 35. smotra folklora jadranske Hrvatske „Na Neretvu misečina pala“, [Internet], raspoloživo na:

<https://www.tzmetkovic.hr/hr/dogadanja/item/351-35-smotra-folklora-na-neretvu-mise%C4%8Dina-pala.html>

⁴² Turistička Zajednica Metković: Rimska noć u Naroni 2018., [Internet], raspoloživo na:

<https://www.tzmetkovic.hr/hr/dogadanja/item/318-rimska-noc-u-naroni-2018.html>

⁴³ Opuzen.hr: (2018): Uskoro četvrto izdanje Art Festivala “Zen Opuzen”!, [Internet], raspoloživo na:

<https://www.opuzen.hr/grad/uskoro-cetvrto-izdanje-art-festivala-zen-opuzen/>

⁴⁴ Ticket Shop: Od 2 do 2, [Internet], raspoloživo na: <https://www.ticketshop.hr/hr/e/od-2-do-2-festival/2456/>

⁴⁵ Maraton lađa: Maraton lađa, [Internet], raspoloživo na: <https://www.maraton-ladja.hr/ml.htm>

3.2. Receptivni elementi

U receptivne (prihvatne) elemente ubrajaju se svi objekti koji služe za prihvat i prehranu gostiju te koji njihovom boravku pružaju određeni rekreacijski sadržaj. Receptivni elementi čine osnovicu turističke privrede i mjerilo su turističke razvijenosti nekog mjesta tj. destinacije, a može ih se podijeliti na elemente u užem i u širem smislu⁴⁶. Receptivni faktori u širem smislu obuhvaćaju sve objekte i službe koji posredno služe turistima (servisi, radnje, trgovine, parkovi, komunalna infrastruktura itd.). U užem smislu u receptivne elemente ubrajaju se ugostiteljski objekti za pružanje usluga smještaja i za pružanje usluga prehrane i točenja pića⁴⁷.

Donja *tablica 6* prikazuje strukturu smještajnih kapaciteta u neretvanskoj dolini za 2018. godinu. Sukladno podacima vidljivo je da uvjerljivo najviše smještajnih jedinica ima općina Slivno tj. 1 386 jedinica. Nakon općine Slivno, najviše smještajnih jedinica ima grad Ploče odnosno 407 jedinica, zatim Metković sa 154 jedinice te Opuzen sa 117 jedinica. Najveći broj smještajnih jedinica imaju objekti u domaćinstvu odnosno 862 jedinice, a zatim slijedi nekomercijalizirani smještaj sa 703 jedinice. Hoteli ukupno imaju 280 smještajnih jedinica na područje cijele Doline, dok kampovi raspolažu s tek njih 88. Kada je riječ o broju kreveta, tada ponovo prednjači općina Slivno s 5 668 kreveta iza koje slijedi grad Ploče s 1 153 kreveta, a potom Metković s 383 i Opuzen s 355 kreveta. Najviše je kreveta u nekomercijaliziranom smještaju, čak 3 852, a zatim slijede objekti u domaćinstvu s 2 375 kreveta. Hoteli raspolažu sa 700, a kampovi s 264 kreveta. Zahvaljujući priloženim podacima može se zaključiti da je u 2018. godini dolina Neretve raspolagala s ukupno 2 064 smještajne jedinice i sa 7 669 kreveta.

U Dubrovačko – neretvanskoj županiji u 2018. godini bilo je registrirano 85 000 kreveta u komercijalnom smještaju od čega u hotelima 22 000, sobama i apartmanima gotovo 55 000 kreveta, a u kampovima 8 000. U nekomercijalnom smještaju u sustavu e – Visitor evidentirano je oko 30 000 kreveta⁴⁸. Sukladno navedenim podacima može se zaključiti da je cijela županija 2018. godine raspolagala s 115 000 kreveta od čega se u dolini Neretve nalazi njih 7 669. Drugim riječima, neretvanska dolina je u 2018. godini raspolagala s 6,67% ukupnih kapaciteta cijele županije.

⁴⁶ Petrić Lidija op. cit., 2013, str. 173.

⁴⁷ Ibidem, str. 174.

⁴⁸ Turistička zajednica Dubrovačko – neretvanske županije: Turistički promet u Dubrovačko – neretvanskoj županiji 2018.

Tablica 6: Struktura smještajnih kapaciteta doline Neretve u 2018. godini

Vrsta objekta	Broj smještajnih jedinica				Broj kreveta			
	Metković	Opuzen	Ploče	Slivno	Metković	Opuzen	Ploče	Slivno
Hoteli	102	0	40	138	229	0	80	391
Kampovi	0	88	0	0	0	264	0	0
Nekomerc. Smještaj	8	15	160	520	30	47	439	3.336
Objekti na OPG-u	0	0	1	0	0	0	8	0
Objekti u domaćinstvu	15	8	189	650	39	26	592	1.718
Ostali objekti za smještaj (druge vrste – skupina kampovi)	28	6	17	78	82	18	34	223
Ostalo	1	0	0	0	3	0	0	0
Ukupno	154	117	407	1.386	383	355	1.153	5.668

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Turističke zajednice Dubrovačko – neretvanske županije

Tablica 7 daje uvid u podatke o smještajnim kapacitetima po gradovima i općini za 2016., 2017. i 2018. godinu. Kada je riječ o gradu Metkoviću, u posljednje 3 godine najviše je rastao broj objekata koji je u 2018. bio viši za 26,93% u odnosu na prethodnu godinu. Istovremeno, broj smještajnih jedinica i kreveta također je porastao i to oko 20% u odnosu na godinu prije. Važno je napomenuti da je grad Metković 2018. ostvario više stope rasta u svim kategorijama u odnosu na 2017. godinu. Jednako se može reći i za grad Opuzen iako on bilježi dosta manje stope u odnosu na Metković. Najviša stopa rasta ostvarena je 2018. godine kada je broj objekata porastao za 12,50% u odnosu na prethodnu godinu. Broj smještajnih jedinica i broj kreveta rastao je za oko 2% u 2017. i 2018. godini. Ono što je zanimljivo za grad Ploče je da su veće stope rasta ostvarene u 2017. nego u 2018. godini. Naime, u 2017. broj objekata je porastao za 26,96% u odnosu na 2016. godinu, a broj smještajnih jedinica i kreveta rastao je za oko 20%. U 2018. godini također je ostvaren porast, no u manjem iznosu nego godinu prije tj. broj smještajnih objekata porastao je za 21,07%, broj smještajnih jedinica za 17,19%, a broj kreveta za 14,57%. Kada je riječ o općini Slivno, ona bilježi najviši rast smještajnih kapaciteta u apsolutnom iznosu, dok u postocima rast iznosi oko 7% u 2017. i u 2018. godini. Naime, najviše je porastao broj objekata i to za 9,25% u 2018. u odnosu na 2017. godinu, dok je broj smještajnih jedinica i kreveta rastao za oko 7% u prethodne dvije godine.

Tablica 7: Kretanje smještajnih kapaciteta u dolini Neretve od 2016. do 2018.

Grad	Godina	Smještajne jedinice		Kreveti		Objekti	
		Broj	Indeks	Broj	Indeks	Broj	Indeks
Metković	2016	117	/	267	/	17	/
	2017	124	105,65	304	112,17	19	110,53
	2018	154	119,48	383	120,63	26	126,93
Opuzen	2016	112	/	339	/	19	/
	2017	114	101,75	347	102,31	21	109,52
	2018	117	102,56	355	102,25	24	112,50
Ploče	2016	267	/	781	/	162	/
	2017	337	120,77	985	120,71	221	126,69
	2018	407	117,19	1.153	114,57	280	121,07
Slivno	2016	1.186	/	4.893	/	656	/
	2017	1.287	107,85	5.277	107,28	716	108,38
	2018	1.386	107,14	5.668	106,89	789	109,25

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Turističke zajednice Dubrovačko – neretvanske županije

Prema posljednjim dostupnim podacima iz 2014. godine, prosječna godišnja bruto stopa iskorištenosti svih vrsta smještajnih kapaciteta na području Neretve iznosila je oko 16,6% pri čemu je najbolje stanje bilo u kolovozu (80% popunjenosti). Valja također naglasiti da je postojeće korištenje smještajnih kapaciteta znatno niže od županijskog prosjeka koji iznosi 22,8%. Promatrano prema vrstama smještajnih objekata, najveća stopa iskorištenosti karakterizira obiteljski smještaj tj. 19,6%. Godišnja stopa iskorištenosti hotelskog smještaja izrazito je niska te dostiže svega oko 10,0%, a situacija je i gora u turističkim naseljima koje se na godišnjoj razini koriste svega 2,3%. Većina hostelskih objekata nalazi se, naime, u gradovima Metkoviću, Pločama i Opuzenu koji nisu tipične turističke destinacije, osobito u kontekstu ljetnog odmora na suncu i moru, uslijed čega postojanje hotela u njima ima više javno-komunalnu, a manje turističku funkciju⁴⁹.

⁴⁹ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op cit., 2016, str. 28.

3.3. Komunikativni elementi

U komunikativne elemente turističke ponude ubrajaju se, ne samo razne vrste prijevoznih sredstava, nego i sva prometna infrastruktura koja služi boljem povezivanju destinacije s potencijalnim tržištima. Upravo o razvijenosti infrastrukture (prvenstveno cestovne) ovisi i stupanj atraktivnosti pojedinog područja odnosno zemlje⁵⁰.

Cijela neretvanska dolina jako je dobro povezana autobusnim linijama od Splita do Dubrovnika pa i s gradovima u susjednoj Bosni i Hercegovini. Autobusne linije na putu od Splita do Dubrovnika Jadranskom magistralom kao obaveznu stanicu imaju autobusni kolodvor u Pločama koji se nalazi na pola puta. Autobusni kolodvor nalazi se neposredno u blizini trajektne luke, a njegovom položaju dodatno ide u prilog i činjenica da u Pločama završava i autoput zbog čega je to stajalište i autobusa koji putuju autocestom. Grad Opuzen nema vlastiti autobusni kolodvor, već samo usputnu autobusnu stanicu na putu do Metkovića. Opuzen i Metković malo su lošije autobusno povezani od Ploča jer većina autobusnih linija putuje do Dubrovnika, a ta dva grada nisu na toj popularnoj ruti. Međutim, autobusni kolodvor Metković vrlo je važan za povezanost s gradovima u Bosni i Hercegovini jer se nalazi uz samu granicu. Grad Ploče pa tako i dolina Neretve trajektnom su linijom povezani s Trpnjem na poluotoku Pelješcu. Ova trajektna linija tokom godine vrlo je važna za lokalno stanovništvo, a tokom ljetnih mjeseci za turizam Dubrovačko – neretvanske županije jer omogućuje brži prijevoz putnika do poluotoka, ali i pomaže u zaobilasku gužvi koje se stvaraju na graničnom prijelazu Neum. Plovidba od Ploča do Trpnja i obrnuto traje 60 minuta. Prema redu plovidbe za 2019. godinu, van sezone putuje 4 puta u oba smjera, za vrijeme niske sezone 7 puta, a za vrijeme visoke sezone 8 puta u oba smjera⁵¹. Rijeka Neretva plovna je od Metkovića do ušća za brodove maksimalne duljine 80 metara i maksimalne visine 14 metara⁵².

⁵⁰ Petrić Lidija op. cit., 2013, str. 168.

⁵¹ Jadrolinija: Ploče – Trpanj, [Internet], raspooživoo na: <https://www.jadrolinija.hr/docs/default-source/lokalne-linije-2019/633-plo%C4%8De---trpanj-2019.pdf?sfvrsn=2>

⁵² Neretva info: Za nautičare, [Internet], raspoloživoo na: <http://neretvainfo.hr/?izb=nautica.asp&lang=hrv>

4. ANALIZA ORGANIZACIJE TURIZMA U DOLINI NERETVE

Organizacija turizma je smišljeni sustav koji treba na najefikasniji način koordinirati snage i odnose nosilaca i izvršilaca različitih zadataka turističke politike radi ostvarivanja njezinih ciljeva. Službenu – državnu organizaciju turizma u Hrvatskoj na institucionalnoj razini formiraju Hrvatski državni sabor i Vlada RH. Zadatak države je da putem svojih institucija djeluje kao glavni faktor usmjeravanja, nadziranja i korigiranja poslovanja ostalih elemenata u turističkom, ali i u ostalim sustavima. U operativnom smislu njihove odredbe izvršavaju Odbor za turizam pri Hrvatskom državnom saboru, Županijski odbori za turizam, Ministarstvo turizma i Hrvatska turistička zajednica (HTZ)⁵³.

Na području doline Neretve postoje 4 turističke zajednice, a to su Turistička zajednica grada Metković, Turistička zajednica grada Opuzen, Turistička zajednica grada Ploče i Turistička zajednica općine Slivno.

Od svih navedenih, vizualno najatraktivniju web stranicu ima Turistička zajednica grada Opuzen na kojoj se mogu pronaći osnovne informacije o turističkoj zajednici. Turistička zajednica grada Opuzena pravna je osoba čije su članice pravne i fizičke osobe u djelatnostima ugostiteljstva i turizma i s tim neposredno povezanim djelatnostima sa područja grada Opuzena. Na sjednici 2010. godine Turistička zajednica grada Opuzena donijela je i usvojila statut čime je postala pravni sljedbenik Turističke zajednice grada Opuzena osnovane 1999. godine čija su prava i obveze utvrđene Zakonom o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma. Ova turistička zajednica ima 3 cilja. Prvi se odnosi na upravljanje destinacijom na području Grada Opuzena unaprjeđenjem postojećeg turističkog proizvoda te poticanjem i iniciranjem razvoja novih turističkih proizvoda. Drugi cilj odnosi se na promicanje destinacija na području grada Opuzena uz postojeće turističke proizvode, a treći je cilj razvijati svijest o važnosti i gospodarskim, društvenim i drugim učincima turizma te potrebi i važnosti očuvanja i unaprjeđenja svih elemenata turističkog proizvoda, osobito zaštite okoliša te prirodne i kulturne baštine sukladno održivom razvoju⁵⁴. Iako navedena turistička zajednica ima vizualno najatraktivniju web stranicu od ostalih u dolini Neretve, postoje određeni nedostaci glede sadržaja. Naime, početna stranica ima sljedeće kategorije: Naslovnica, O nama, Opuzen, Događanja, Kontaktirajte nas i Gradska uprava. Iz navedenih

⁵³ Petrić Lidija op. cit., 2013., str. 71.

⁵⁴ Turistička zajednica Opuzen: O nama, [Internet], raspoloživo na: <https://tz-opuzen.hr/o-nama/>

kategorija može se zaključiti da stranici nedostaje više sadržaja vezanih uz turističku ponudu tog područja.

Kada je riječ o sadržajnosti web stranice, onda je web stranica Turističke zajednice grada Metković bogatija turističkim sadržajem. Na web stranici nalaze se kategorije Naslovnica, Događanja, Smještaj, Gastro, Aktivnosti i atrakcije, Metković i Kontakt te svaka kategorija daje detaljne podatke vezane uz određeni sadržaj. U odnosu na stranicu Turističke zajednice grada Opuzen, ova stranica nema opće podatke o TZ-u.

Web stranica Turističke zajednice grada Ploče usprkos dobrom izboru kategorija (Naslovnica, Smještaj, Gastro, Aktivnosti i odmor, Usluge i Događanja) još uvijek nije u potpunosti dovršena. Naime, odabirom bilo koje kategorije otvara se samo Google karta bez ikakvih drugih pratećih informacija. Kao i prethodna web stranica nema opće podatke o Turističkoj zajednici.

Turistička zajednica općine Slivno ima vizualno najzastarjeliju web stranicu, a ni sadržajno nije bogata. Kategorije koje je moguće istražiti su Klek, Duboka, Komarna, Blace, Smještaj i O nama. Svaka kategorija sadrži nekoliko rečenica, stoga se može reći da kategorije ne služe svojoj svrsi.

Niti jedna od web stranica turističkih zajednica neretvanske doline ne sadrži informacije o svojim članovima niti bilokakve dokumente ili financijske izvještaje.

5. ANALIZA TURISTIČKE POTRAŽNJE U DOLINI NERETVE

Turistička potražnja prati se i mjeri zbog ekonomskih učinaka koje generira te radi kreiranja marketinške politike, napose promidžbene. Potražnja se može definirati s različitih aspekata:

- S aspekta ekonomije – Potražnja se definira kao ukupna količina roba i usluga koje su kupci spremni kupiti na tržištu u određenom vremenu i po određenim cijenama
- S aspekta psihologije – Potražnja se promatra kroz potrebe, motivaciju i ponašanje kupaca

- S aspekta geografije – Potražnja se promatra kroz ukupan broj osoba koje putuju ili žele putovati radi korištenja sadržaja i usluga na mjestima udaljenim od njihova mjesta boravka i rada⁵⁵

Tablica 8 daje uvid u dolaske i noćenja turista na području neretvanske doline u 2018. godini. Sukladno podacima vidljivo je da je najviše dolazaka ostvareno u općini Slivno tj. 27 197. Nakon općine Slivno slijedi grad Ploče s ukupno 6 441 dolaska, a zatim Metković s 5 947 i Opuzen s tek 547 dolaska. Najviše dolazaka ostvareno je u objektima u domaćinstvu i to 22 887, a zatim u hotelima gdje je ostvareno 9 813 dolazaka. U nekomercijaliziranom smještaju ostvareno je 5 881 dolazaka, a u kampovima tek 187 dolaska. Što se tiče noćenja, najviše ih je ostvareno u općini Slivno, čak 227 613. Nakon općine Slivno, najviše noćenja ostvareno je u Pločama tj. 46 122, a zatim u Metkoviću gdje je ostvareno 12 613 noćenja te u Opuzenu koji je ostvario 2 983 noćenja. Kao i kod dolazaka, najviše je noćenja ostvareno u objektima u domaćinstvu tj. 171 649. Nakon objekata u domaćinstvu slijedi nekomercijalizirani smještaj s 71 309 noćenja te hoteli s 33 179 noćenja. Što se kampova tiče, u 2018. godini ostvarili su 785 noćenja. Zaključno, u dolini Neretve je u 2018. godini ostvareno 40 132 dolaska te 289 613 noćenja.

U Dubrovačko – neretvanskoj županiji je u 2018. godini ostvareno ukupno 2 063 973 dolazaka i 8 661 658 noćenja⁵⁶. Drugim riječima, dolina Neretve je u ukupnim dolascima u 2018. godini sudjelovala s tek 1,94% a u noćenjima s 3,34%.

Tablica 8: Struktura turističke potražnje po vrsti smještaja u dolini Neretve u 2018. godini

Vrsta objekta	Dolasci				Noćenja			
	Metković	Opuzen	Ploče	Slivno	Metković	Opuzen	Ploče	Slivno
Hoteli	4.694	0	140	4.979	9.015	0	367	23.797
Kampovi	0	187	0	0	0	785	0	0
Nekomerc.smještaj	6	79	537	5.259	83	688	7.369	63.169
Objekti na OPG-u	0	0	39	0	0	0	467	0
Objekti u domaćinstvu	337	65	5.329	17.156	1.599	1.089	37.355	131.606
Ostali objekti za smještaj (druge vrste – skupina kampovi)	910	116	396	1.337	1.916	421	564	9.041
Ostalo	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	5.947	547	6.441	27.197	12.613	2.983	46.122	227.613

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Turističke zajednice Dubrovačko – neretvanske županije

⁵⁵ Petrić Lidija op. cit., 2013., str. 74.

⁵⁶ Turističke zajednice Dubrovačko – neretvanske županije

Donja *tablica 9* prikazuje kretanje broja dolazaka i noćenja na području doline Neretve od 2016. do 2018. godine. Sukladno podacima, vidljivo je da je grad Metković u 2017. ostvario rast dolazaka od 5,84% i noćenja od 28,55%, dok je u 2018. ostvario pad od 6,01% u dolascima te pad od 12,06% u noćenjima. Opuzen je također u 2017. ostvario rast da bi godinu dana poslije došlo do značajnog pada. Naime, 2017. ostvaren je rast od tek 1,37% dolazaka dok je noćenje raslo za 29,68%. Iduće godine došlo je do pada dolazaka od 18,11% te pada noćenja od čak 51,89%. Što se tiče grada Ploča, pad je ostvaren tek u 2017. u iznosu od 1,67% u noćenjima, a rast je ostvaren u dolascima u iznosu od 26,15%. Godine 2018. ostvaren je rast u noćenjima u iznosu od 33,69% te u noćenjima od 52,93%. Općina Slivno je u cijelom promatranom razdoblju ostvarivala rast i to 17,16% u dolascima i 3,68% u noćenjima u 2017. godini te 4,97% u dolascima i 6,22% u noćenjima u 2018. godini.

Tablica 9: Kretanje turističke potražnje od 2016. do 2018. godine

Grad	Godina	Dolasci		Noćenja	
		Broj	Indeks	Broj	Indeks
Metković	2016	5.976	/	11.151	/
	2017	6.325	105,84	14.335	128,55
	2018	5.947	94,99	12.613	87,94
Opuzen	2016	659	/	4.781	/
	2017	668	101,37	6.200	129,68
	2018	547	81,89	2.983	48,11
Ploče	2016	3.816	/	30.276	/
	2017	4.814	126,15	30.103	98,33
	2018	6.441	133,69	46.122	152,93
Slivno	2016	23.213	/	206.680	/
	2017	27.197	117,16	214.276	103,68
	2018	28.549	104,97	227.613	106,22

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Turističke zajednice Dubrovačko – neretvanske županije

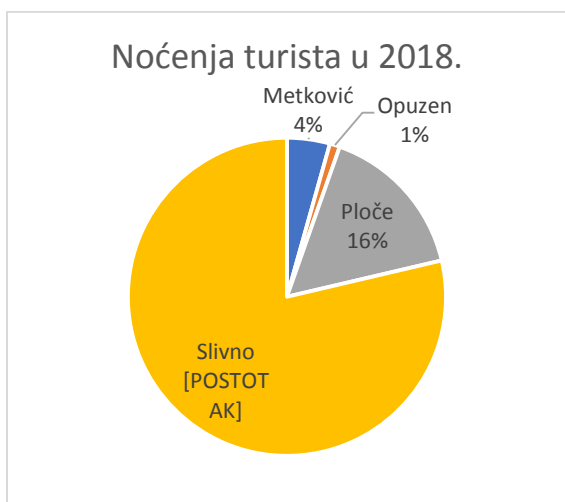
Slika 1 prikazuje udio turističkih dolazaka po turističkim zajednicama u doline Neretve za 2018. godinu. Vidljivo je da je uvjerljivo najviše dolazaka ostvareno na području turističke zajednice Slivno, čak 69%. Na području grada Ploča ostvareno je 16% dolazaka, a na području Metkovića 14%. Grad Opuzen sudjelovao je tek s 1% ukupnih dolazaka u dolini Neretve.

Slika 1: Struktura dolazaka po TZ u 2018.

Izvor: Obrada autora

Slika 2 daje uvid u strukturu noćenja po turističkim zajednicama na području neretvanske doline u 2018. godini. Općina Slivno ponovo ima najveći udio (veći čak i od udjela u dolascima), a on iznosi 79%. Grad Ploče ostvario je 16% noćenja, jednako kao i dolazaka, dok grad Metković sudjeluje s dosta manje noćenja nego dolazaka, tek 4%. Noćenja u Opuzenu čine udio od 1% što je jednako kao i kod dolazaka.

Slika 2: Struktura noćenja po TZ u 2018.

Izvor: Obrada autora

Prema posljednjim dostupnim podacima iz 2013. godine vezanih uz nacionalnu strukturu turističke potražnje, vidljivo je da su Hrvati ostvarili najviše noćenja s 18,9% i najviše dolazaka s 30,0% od ukupnog broja dolazaka. Poljaci su ostvarili nešto manje noćenja u odnosu na Hrvate tj. 17,8%, ali dosta manje dolazaka odnosno 11,8%. Iduća važna emitivna tržišta doline su Češka koja je 2013. godine ostvarila udio od 13,2% u noćenjima i 9,0% u dolascima, BiH s udjelom od 8,1% u noćenjima i 8,3% u dolascima, Njemačka s 7,7% noćenja i 5,4% dolazaka te Slovačka s 5,3% noćenja i 3,2% dolazaka. Kada je riječ o ostalim zemljama, one su ostvarile 29,2% noćenja i 32,4% dolazaka. Što se tiče prosječne dužine boravka (PDB) ona na području doline iznosi 5,0 dana, a najviše se zadržavaju Slovaci s 8,4 dana, a slijede ih Poljaci sa 7,6 dana, Česi sa 7,3 dana i Nijemci sa 7,2 dana. Domaći turisti borave kratko tj. 3,2 dana u prosjeku⁵⁷.

6. UČINCI TURIZMA U DOLINI NERETVE

6.1. Ekonomski učinci turizma

Od brojnih ekonomskih učinaka koje turizam izaziva u nacionalnim gospodarstvima, vrijedno je spomenuti učinke turizma na međunarodnu razmjenu, na zapošljavanje, na razvoj nedovoljno razvijenih (posebno ruralnih) regija i učinak turističke potrošnje na gospodarstvo⁵⁸.

Jedan od najvažnijih **pozitivnih** ekonomskih učinaka turizma u dolini Neretve je rast zaposlenosti. Budući da je turizam radno intenzivna djelatnost, njegov razvoj generira veliki broj radnih mjesta. To je posebno važno za neretvanski kraj u kojem se ljudi od davnina intenzivno bave poljoprivredom koja je od izuzetnog gospodarskog značaja za taj prostor. Razvoj turizma u dolini Neretve promijenio bi strukturu zaposlenosti te osnažio tercijarni sektor gospodarstva. Osim rasta zaposlenosti, turizam u neretvanskoj dolini generirao bi i rast dohotka zahvaljujući povećanoj potrošnji turista i prilivu strane valute. Rast dohotka lokalnog stanovništva bi dalje implicirao i rast njihove potrošnje što dodatno pridonosi ekonomskoj situaciji tog kraja. Osim navedenog, turizam u ruralnim područjima kao što je i područje

⁵⁷ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op cit., 2016, str. 26.

⁵⁸ Petrić Lidija op. cit., 2013, str. 117.

doline Neretve omogućuje da mnoga neprivredna dobra (prirodni i kulturni resursi) postaju privredna tj. ekonomska dobra te omogućuje rast proračuna na regionalnoj i lokalnoj razini.

S druge strane, razvoj turizma može i **negativno** utjecati na ekonomske prilike određenog područja. Zahvaljujući turizmu i povećanoj potražnji, u dolini Neretve bi moglo doći do rasta cijena. Utjecaj rasta cijena na lokalno stanovništvo najlakše se može osjetiti kod troškova stanovanja, prehrambenih proizvoda, odjeće, ugostiteljstva i prijevoza. Takav rast troškova posebno utječe na one koji se ne bave turizmom pa ne ostvaruju dodatne prihode, a u dolini Neretve takvih je mnogo. Iako turizam generira rast broja zaposlenih, ipak se uglavnom radi o sezonski zaposlenoj radnoj snazi što znači da bi ostatak godine Neretvani zaposleni u turizmu bili bez posla. Nadalje, uvjeti rada u turizmu često su nepovoljni pa se radi u više smjena veći broj radnih sati u mjesec dana. U ruralnim područjima kao što je dolina Neretve moguće je da turizam dovede do interkulturalnih sukoba i jačanja turističke monokulture.

6.2. Društveni i kulturni učinci turizma

U socio – ekonomskoj i kulturološkoj domeni evidentni su različiti učinci turizma, stoga postoje i brojni pristupi istraživanju odnosa koji se uspostavljaju između turističkog razvoja i socio – kulturnih te socio – ekonomskih promjena koje on donosi. U pravilu, riječ je o 4 osnovna područja, a to su:

- Turizam i razvoj
- Turistički sustavi
- Turisti i njihovo ponašanje
- Interakcije gosta i domaćina⁵⁹

Brojni su **pozitivi** društveni i kulturni učinci turizma na području neretvanske doline. Naime, razvoj turizma omogućuje stvaranje društvenog blagostanja i zadovoljstva stanovništva što se ogleda u rastu populacije i smanjenju iseljavanja. Nadalje, turizam povećava razinu svijesti stanovnika doline o važnosti prirodne i kulturne baštine toga područja i njihovog adekvatnog očuvanja koje još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Turizam u dolini Neretve trebao bi potaknuti bolju suradnju između turističkih zajednica tog područja kao takvih, ali i njihovu suradnju s privatnim poduzetnicima s ciljem unaprjeđivanja ponude. Razvoj turizma u cijeloj

⁵⁹ Ibidem, str. 132.

zemlji omogućio je bolju prometnu povezanost doline s ostatkom Hrvatske prvenstveno zahvaljujući izgradnji autoputa koji je olakšao svakodnevicu i lokalnom stanovništvu, a daljnji turistički razvoj dodatno bi pridonio izgradnji infrastrukture. Iako je Maraton lađa izvorno nastao kao manifestacija za lokalno stanovništvo, razvoj turizma pridonosi oživljavanju tradicije neretvanske lađe ne samo za potrebe tog velikog događaja u dolini Neretve, već i kao dio turističke ponude.

Međutim, važno je naglasiti da postoje i **negativni** društveni učinci turizma u Neretvi. Zbog povećanog broja turista moguće je da dođe do nesnošljivosti lokalnog stanovništva i smanjenja kvalitete svakodnevnog života zbog stvaranja gužvi, porasta krađa, kulturoloških razlika i slično. Također je moguće da dođe do uništavanja izvornih neretvanskih običaja i manifestacija radi podizanja njihove turističke atraktivnosti te standardizacije sadržaja ponude. Jedna od posljedica razvoja turizma je i demonstracijski efekt tj. preslikavanje obrasca ponašanja turista što je još jedan razlog gubitka autentičnosti.

6.3. Okolišni učinci turizma

U procesu realizacije vlastitih razvojnih ciljeva pa tako i ciljeva višeg sustava, turizam generira niz učinaka koji su najčešće uočljivi u okolišu. Okoliš je sve što nas okružuje uključivo prirodne i izgrađene resurse na koje turizam može djelovati pozitivno i negativno⁶⁰.

Turizam u dolini Neretve **pozitivno** može djelovati na okoliš na nekoliko načina. Naime, njegov razvoj pridonio bi boljoj zaštiti i restauraciji spomenika prirode i kulture što je vrlo važno za očuvanje identiteta lokaliteta i zajednice. Nadalje, već dugi niz godina govori se o imenovanju doline parkom prirode. Do trenutka pisanja ovog rada (2019.) ta ideja još uvijek nije realizirana, a razvoj turizma u ovom području mogao bi potaknuti ključne dionike na ponovno razmatranje takve ideje s ciljem adekvatnog očuvanja prirodnog bogatstva neretvanskog kraja i privlačenja zaljubljenika u prirodu. Budući da dolazi do miješanja rijeke Neretve s Jadranskim morem i njezine salinizacije, a što negativno utječe na poljoprivredne kulture, razvoj turizma mogao bi ubrzati rješavanje tog gorućeg problema kako bi sačuvali izvornu Neretvu koja, između ostalog, privlači turiste zbog obilja mandarina, lubenica i ostalih blagodati koje plodna dolina pruža.

⁶⁰ Ibidem, str. 139.

Negativni učinci turizma na okoliš lakše su uočljivi i o njima se puno više govori. Dolinu Neretve, kao područje bogato biljnim i životinjskim zajednicama, gradnja objekata, lov, ribolov i ostale aktivnosti važne za turizam mogle bi ozbiljno ugroziti. Povećanje otpada i turističke aktivnosti može dovesti do onečišćenja vode, zraka i tla neretvanskog kraja koji je upravo zbog svojih prirodnih blagodati i poseban. Uslijed povećane razine ljudi na tako malom prostoru nenaviknutom na veću količinu ljudi istovremeno, može doći do većih gužvi i zastoja, buke, smanjenja zaliha pitke vode i slično. Nadalje, razvoj turizma može doprinijeti i preopterećenju infrastrukture gradnjom novih objekata možda neprimjerenih stilova gradnje za ovo područje.

7. POTENCIJAL TURISTIČKOG RAZVOJA U DOLINI NERETVE

Razvoj turizma neretvanskog kraja prvenstveno bi se trebao temeljiti na primjerenoj valorizaciji ukupnog resursno-atraktivnog potencijala područja. U tom smislu, koncepcija razvoja turizma ovog kraja ima za cilj osmisliti sadržajno i prostorno diversificiran portfelj turističkih proizvoda koji će na ovo područje pojačano privlačiti različite ciljne skupine posjetitelja tijekom većeg dijela godine. Na taj će se način, dakle, omogućiti ne samo diversifikacija turističkog doživljaja i povećanje zadovoljstva potencijalnih posjetitelja, već i rast prepoznatljivosti te unapređenje imidža destinacije na turističkom tržištu, a time i poboljšanje konkurentne pozicije na tržištu turističkih destinacija. Dolina Neretve posebna je ne samo zahvaljujući ušću Neretve s pješćanim sprudovima i uzgoju brojnih poljoprivrednih kultura u plodnoj aluvijalnoj dolini, već zahvaljujući i zaštićenoj močvari bogatoj florom i faunom, pojasom pitomih ribarskih naselja uz more, napuštenim kamenim brdskim selima te brojnim spomenicima i legendama koje sežu u doba Ilira, Rimljana, staroslavenskih država, Venecije i Turaka. K tome, ovo je i prostor gdje se isprepliću krška područja jezera, jama i prostranih sustava podzemnih voda. U kontekstu promišljanja poželjnog turističkog razvoja cijele doline, raspoloživa resursno – atraktivna osnova može više nego dobro podržati razvoj pet grupa posebno relevantnih turističkih proizvoda, a to su „sunce i more“, „nautički turizam“, „pustolovni turizam“, „kulturni turizam“ i „seoski turizam“⁶¹.

Iako je proizvod „sunce i more“ donekle razvijen u dolini Neretve, ipak nije iskorišten puni potencijal. Postojeće destinacije ovog proizvoda su Blace, Duba, Kremena, Komarna,

⁶¹ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 75.

Duboka, Klek i ušće Neretve⁶², a od potencijalnih valja izdvojiti Baćinska jezera i grad Ploče. Za daljnji razvoj ovog proizvoda potrebno je podignuti kvalitetu smještaja i ugostiteljskih usluga te poraditi na popratnim sadržajima na plažama i održavanju istih. Kada je riječ o smještaju, on bi se trebao temeljiti na manjim obiteljskim hotelima, kampovima i kućama za odmor prilagođenim prostoru neretvanske doline i u skladu s održivim razvojem. Što se tiče ugostiteljskih objekata i usluga, svakako bi trebalo povećati njihov broj te poraditi na ponudi tradicionalnih jela tog kraja uz kvalitetnu uslugu domaćina koja gostima pruža autohtone doživljaje Neretve. Plaže treba održavati čistima, brinuti se o adekvatnom zbrinjavanju otpada, osigurati tuševе, kabine, sportske sadržaje, pristup za invalide, parking i slično.

Što se tiče nautičkog turizma, još uvijek ne postoje izgrađena infrastruktura, međutim, izrađen je projekt nautičke marine Ploče predstavljen na službenim stranicama Europske komisije. Projekt nautičke marine Ploče uključuje izgradnju luke nautičkog turizma s maksimalnim kapacitetom do 400 vezova na lokaciji Pod cestom u području Baćine u Pločama, a ukupni obuhvat iznosi 10 hektara. Prva varijanta uključuje izgradnju 282 veza, parkinga za 101 automobil, suhe vezove, izvlačilište ili dok kao i rekonstrukciju postojećih objekata u restoran, recepciju, trgovine i skladišni prostor. Druga varijanta je proširena varijanta prve opcije u kojoj je uz objekte izgrađene u prvom dijelu, predviđena puna komercijalizacija područja i izgradnja hotela sa 140 kreveta, dodatni vezovi (do ukupno 400) te objekt s dućanima i skladišnim prostorom kao i garaža s 240 parkirnih mjesta. Gospodarska opravdanost nautičke marine Ploče leži u činjenici da grad Ploče ima izniman geografski položaj na Jadranu kao i ugodnu klimu, dobro je prometno povezan i nalazi se u blizini atraktivnih charter destinacija (Pelješac, Korčula, Brač, Hvar) te postoji nedostatak luka nautičkog turizma na relaciji Split – Dubrovnik⁶³.

Razvoj pustolovnog turizma u dolini Neretve u svojim je početnim fazama. Naime, na području doline moguće se okušati u kiteboardingu i paddle surfu. Projekt Neretva kiteboarding ostvaren je 2011., a iste godine je osnovan kite centar s IKO instruktorima na plaži na Ušću rijeke Neretve. Neretvansko ušće najpovoljnije je mjesto za kitesurfing jer svaki dan pušu maestral i tramontana, vjetrovi najpogodniji za takav tip sporta, a dodatna pogodnost je i plićak kojeg na ušću ne nedostaje. Kiteboarding je relativno novi ekstremni sport kombiniran paraglidingom i windsurfingom, a oni koji se bave time kažu da pruža

⁶² Ibidem, str. 83.

⁶³ Europska Komisija (2018): Luka nautičkog turizma - Marina Ploče, [Internet], raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eipp/desktop/hr/projects/project-8873.html>

maksimalni užitak vožnje po površini vode i velikim skokovima⁶⁴. Paddle Surf Baćina Lakes agencija je za sport i avanturizam koja se isključivo bavi organiziranjem škole i izleta na SUP daskama na području Baćinskih jezera i doline Neretve. Paddle Surf Baćina ima podršku Ministarstva turizma Hrvatske i redovito surađuje u raznim projektima sa lokalnim turističkim zajednicama i udrugama te radi na unapređenju sporta i turizma u ruralnim područjima okolice grada Ploča⁶⁵. Za daljnji razvoj pustolovnog turizma potrebno je poraditi na razvoju biciklističkih staza što uključuje razvoj novih trasa (npr. kružne, kapilarna mreža, odvojene od cestovnog prometa), tematizaciju staza (npr. za razgledavanje ptica, Baćinskih jezera, ušća Neretve itd.) i opremanje staza (signalizacija, GPS, karte, odmorišta i vidikovci). Također valja unaprijediti ponudu pješačkih staza putem razvoja novih trasa, uključivanjem u sustav Europski pješački putovi, tematizacijom staza i njihovim opremanjem. Nadalje, potrebno je uređenje nekoliko manjih sportskih centara (npr. na Neretvi, Norinu, na ušću, uz Baćinska jezera) i ostvariti mogućnost najma sportske opreme (npr. kajak, surf daske, bicikli, plovila za ribolov). Za unapređenje pustolovnog turizma potrebno je i poticati pružatelje usluga smještaja na specijalizaciju za aktivne goste (Bed&Bike, kampovi)⁶⁶.

Kulturnom turizmu doline Neretve najviše pridonosi muzej Narona u Vidu, dok ostala kulturna dobra nisu adekvatno valorizirana. Kako bi se to promijenilo potrebno je inovativno uređenje ključnih atrakcijskih točaka s elementima storytellinga kao npr. edukativno – zabavna interpretacija teme rimskog grada/carstva (lokacija u/oko Vida), teme Neretvanske kneževine (lokacija trokut Vid – Metković – Opuzen) i teme kulture života i rada (npr. interpretacijski centar u neretvanskom polju). Nadalje, potrebno je urediti nekoliko manjih/podržavajućih atrakcijskih točaka kao što su sanacija objekata (u funkciji sigurnosti posjetitelja), omogućenost prihvata posjetitelja i razgled signalizacija i turistička interpretacija (prioriteti: Smrdengrad, Kula Norinska, Domagojeva lađa, skupine stećaka). Također je potrebno daljnje uređenje povijesnih jezgri naselja uz naglašen osjećaj za lokalni identitet i pješački karakter mjesta (prioriteti: Metković i Opuzen). Važan je i razvoj tematskih staza/cesta kroz mrežu kulturnih ruta (npr. teme vina, neretvanskog polja, Rimljana, kula i sl.) te unapređenje turističke signalizacije i interpretacije uz atrakcije kao i osmišljavanje novih i jačanje atraktivnosti postojećih manifestacija⁶⁷.

⁶⁴ Neretva Kiteboarding: About us, [Internet], raspoloživo na: <https://neretvakiteboarding.com/>

⁶⁵ Paddle Surf Croatia, [Internet], raspoloživo na: <https://paddlesurfcroatia.com/>

⁶⁶ Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. op. cit., 2016, str. 85.

⁶⁷ Ibidem, str. 86.

Seoski turizam idealan je za razvoj u neretvanskom području. Za njegov razvoj ključno je poticanje daljnjeg uređenja 'živih' seoskih naselja (uređenje kuća i okućnica, uređenje komunalnih sadržaja, infrastrukturno opremanje, poštivanje elemenata tradicijskog graditeljstva, naglašen „osjećaj za mjesto“) kao i poticanje uređenja i revitalizacije napuštenih „kamenih sela“ (npr. Slivno Ravno). Nadalje, važno je poticati uređenje ponude za posjetitelje OPG-ova putem uređenja smještaja, ugostiteljska ponude, osmišljavanja i organizacije posjete ili dužeg boravka. Također je potrebno razvijati tematske staze/ceste (npr. teme vina, mandarina, jegulja i sl.). Za razvoj seoskog turizma važno je i unapređenje ugostiteljske ponude kroz ponudu autentične kuhinje, korištenje lokalnih namirnica i ambijentalno uređenje te razvoj programa turističke edukacije za OPG – ovce⁶⁸.

8. ZAKLJUČAK

Analizom općih uvjeta razvoja, točnije geografsko – prometnog položaja, demografskog i gospodarskog razvoja može se zaključiti da dolina Neretve ima pogodan kako geografski tako i prometni položaj zahvaljujući tome što se nalazi na pola puta između Splita i Dubrovnika, u blizini pojedinih hrvatskih otoka i poluotoka i odmah uz granicu s BiH te da je s većinom prometno jako dobro povezana (izuzev s dubrovačkim područjem). Nadalje, stanovništvo doline bilježi blagi porast broja stanovnika (od 2001. do 2011. godine) te se ono pretežito bavi poljoprivredom ili lučkim poslovanjem na čemu je bazirano gospodarstvo tog područja. U analizi elemenata turističke ponude najviše je bilo govora o prirodnim atraktivnim elementima kojih Neretva ima na pretek: od povoljne klime preko bogatstva flore i faune (posebno ptica), do izobilja vodenih površina koje čine jedinstven spoj rijeke, jezera i mora na uskom području. Ništa manje važni nisu ni društveni atraktivni elementi kojih čine 23 kulturna dobra uvrštena u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske te manifestacije koje slave izvorne neretvanske običaje i način življenja. Usprkos bogatstvu atraktivnih elemenata, kada je riječ o receptivnim elementima oni nisu odraz turistički razvijenog područja kakvo dolina Neretve može biti zahvaljujući potencijalima koje ima za ponuditi. Naime, najviše objekata i postelja je u privatnom smještaju i to u općini Slivno koja je turistički najrazvijenija općina zahvaljujući proizvodu „Sunce i more“. Nešto manje objekata i postelja ima grad Ploče, dok su ostali gradovi i općine u tom pogledu zanemarivi. Glede komunikativnih elemenata, dolina

⁶⁸ Ibidem, str. 86.

Neretve svakodnevno je povezana brojnim autobusnim linijama te trajektnom linijom Ploče – Trpanj, dok je željeznički promet putnika zaustavljen prije nekoliko godina. U neretvanskom kraju postoje Turistička zajednica grada Metkovića, grada Opuzena i grada Ploče te općine Slivno. Može se reći da nijedna od navedenih zajednica na svojim web stranica nije ažurna niti daje uvide u statističke podatke i ostale izvještaje što je vjerojatno povezano s turističkom nerazvijenosti tog kraja, međutim nije opravdanje. Kada je riječ o turističkoj potražnji, postoji veliki nerazmjer u odnosu na ostatak županije gdje je neretvanska dolina 2014. godine sudjelovala s 1,9% dolazaka i 2,9% noćenja u ukupnim dolascima i noćenjima Dubrovačko – neretvanske županije⁶⁹. Iako se bilježi konstantan turistički rast od 2011. godine, turizam doline Neretve ipak raste presporo i izražena je sezonalnost. Najviši broj dolazaka bilježi općina Slivno i to najviše u privatnom smještaju. Postoje brojni ekonomski, društveni i ekološki učinci koje turizam može ostaviti na dolini Neretve i oni mogu biti pozitivni i negativni. Za što uspješniji razvoj bitno je maksimizirati pozitivne učinke i minimizirati one negativne. Kako bi neretvanski kraj imao čvrste temelje za razvoj turizma, potrebno je razvijati određene vrste turizma po načelima održivog razvoja, a to su „sunce i more“, „nautički turizam“, „pustolovni turizam“, „kulturni turizam“ i „seoski turizam“. Razvojem ovih proizvoda, dolina Neretve obogatila bi svoju turističku ponudu koristeći svoje primarne resurse, a adekvatnom organizacijom odnosno stvaranjem jedne sveobuhvatne turističke zajednice taj bi razvoj bio pod kontroliranim uvjetima na obostrano zadovoljstvo lokalnog stanovništva i turista. Zaključno, neretvanski kraj trebalo bi promatrati kao jedinstvenu destinaciju koja na održiv način koristi svoje potencijale ostvarujući sinergiju među svim dionicima.

⁶⁹ Ibidem, str. 24

LITERATURA:

1. Anita Filipčić (1989): Neke osobine klime delte Neretve, Geografski glasnik 51, Zagreb
2. Arheološki muzej Narona: O muzeju, [Internet], raspoloživo na: <http://www.a-m-narona.hr/o-muzeju/>
3. Bus: Kulturna dobra grada Ploče, [Internet], raspoloživo na: <http://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grad-ploce/>
4. Bus: Kulturna dobra općine Slivno, [Internet], raspoloživo na: <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-slivno/>
5. Bus: Kulturna dobra općine Zažablje, [Internet], raspoloživo na: <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-zazablje/>
6. Dubrovački Dnevnik (2014): Prazna željeznica u Pločama, [Internet], raspoloživo na: <https://dubrovackidnevnik.rtl.hr/plocanski-dnevnik/prazna-zeljeznica-u-plocama-ukinut-i-putnicki-vlak-ploce-metkovic>
7. DZS (2001): Popis stanovništva, [Internet], dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_02/h01_01_02_zup19.html
8. DZS (2011): Popis stanovništva, [Internet], dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_03/h01_01_03_zup19.html
9. Enciklopedija: Kuti, [Internet], raspoloživo na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34804>
10. Europska Komisija (2018): Luka nautičkog turizma - Marina Ploče, [Internet], raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eipp/desktop/hr/projects/project-8873.html>
11. Hrvatska enciklopedija: Neretva, [Internet], raspoloživo na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43452>
12. Hrvatsko geografsko društvo (2005): Bojan Todorović, Delta Neretve – od močvare do intenzivne poljoprivrede, [Internet], raspoloživo na: <http://www.geografija.hr/hrvatska/delta-neretve-od-mocvare-do-intenzivne-poljoprivrede/>

13. Jadrolinija: Ploče – Trpanj, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.jadrolinija.hr/docs/default-source/lokalne-linije-2019/633-plo%C4%8De--trpanj-2019.pdf?sfvrsn=2>
14. Jelica Galić (2011): Regionalizacija Donjoneeretvanske delte, Naše more, God. 58, 1-2, Sveučilište u Dubrovniku
15. Krešić D., Kunst I., Telišman Košuta N. (2016): Plan razvoja turizma klastera Neretva, 2015-2025
16. Luka Ploče d.d. (2018): Revidirano godišnje izvješće i konsolidirani i nekonsolidirani financijski izvještaji za društvo Luka Ploče za 2018. godinu, str. 4., [Internet], raspoloživo na:
<https://www.luka-ploce.hr/wp-content/uploads/2019/05/LKPC-fin-2018-1Y-REV-K-HR-1.pdf>
17. Luka Ploče d.d.: O luci, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.luka-ploce.hr/o-luci/profil-tvrtke/>
18. Logično (2016): AgroFructus grupa, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.logicno.com/ekonomija/agrofructus-grupa-samo-najsvjezije-povrce-i-voce-vrhunske-kvalitete.html>
19. Maraton lađa: Maraton lađa, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.maraton-ladja.hr/ml.htm>
20. Martin Glamuzina (1996): Promjene u prostornom rasporedu stanovništva u delti Neretve, Acta Geographica Croatica, Zagreb
21. Naša Neretva: Značajni krajobraz – Modro oko i jezero uz naselje Desne, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.nasaneretva.net/zastita-okolisa/zasticena-podrucja/63-znacajni-krajobraz-modro-oko-i-jezero-uz-naselje-desne.html>
22. Nenad Jasprica: Flora delte Neretve, [Internet], raspoloživo na:
https://www.imp-du.com/downloadRadovi/Jasprica_FLORA_DELTE_NERETVE_2007.pdf
23. Neretva info: Za nautičare, [Internet], raspoloživo na:
<http://neretvainfo.hr/?izb=nautica.asp&lang=hrv>
24. Neretva Kiteboarding: About us, [Internet], raspoloživo na:
<https://neretvakiteboarding.com/>

25. Opuzen.hr: (2018): Uskoro četvrto izdanje Art Festivala “Zen Opuzen”!, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.opuzen.hr/grad/uskoro-cetvrto-izdanje-art-festivala-zen-opuzen/>
26. Paddle Surf Croatia, [Internet], raspoloživo na:
<https://paddlesurfcroatia.com/>
27. Petrić Lidija (2013): Uvod u turizam, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split
28. Poljopromet: O nama, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.poljopromet.hr/>
29. Šarić I., Budinski I. (2018): Zaštitimo Jadranski seobeni put – Delta Neretve, Osijek, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.biom.hr/wordpress/wp-content/uploads/ZJSP2-NERETVA-S.pdf>
30. Ticket Shop: Od 2 do 2, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.ticketshop.hr/hr/e/od-2-do-2-festival/2456/>
31. Turistička Zajednica Metković: 35. smotra folklora jadranske Hrvatske „Na Neretvu misečina pala“, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.tzmetkovic.hr/hr/dogadanja/item/351-35-smotra-folklora-na-neretvu-mise%C4%8Dina-pala.html>
32. Turistička Zajednica Metković: Bogatstvo neretvanske flore i faune, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.tzmetkovic.hr/hr/metkovic/item/122-rich-diversity-of-the-neretva-flora-and-fauna.html>
33. Turistička Zajednica Metković: Klima, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.tzmetkovic.hr/hr/metkovic/item/121-klima.html>
34. Turistička Zajednica Metković: Prirodoslovni muzej Metković, [Internet], raspoloživo na:
<https://www.tzmetkovic.hr/hr/aktivnosti-atrakcije/item/135-ornitolo%C5%A1ka-zbirka-prirodoslovni-muzej-metkovi%C4%87.html>
35. Turistička Zajednica Metković: Rimska noć u Naroni 2018., [Internet], raspoloživo na:
<https://www.tzmetkovic.hr/hr/dogadanja/item/318-rimska-noc-u-naroni-2018.html>
36. Turistička zajednica Opuzen: O nama, [Internet], raspoloživo na:
<https://tz-opuzen.hr/o-nama/>
37. Zoran Curić (1998): Baćinska jezera – dragulj našeg krša, Priroda, (1988/1989), 3/4
38. Zoran Curić (1988): Geografske osnove turističkog valoriziranja donjoneretvanske delte, Hrvatski geografski glasnik

SAŽETAK

Dolina Neretve područje je povoljnog geografsko – prometnog položaja u kojem se gospodarstvo temelji na poljoprivrednom i lučkom djelatnošću usprkos brojnim turističkim potencijalima. Naime, neretvanski kraj predstavlja jedinstveni spoj rijeke, mora i jezera te je stanište brojnih vrsta biljaka i životinja zahvaljujući ugodnoj mediteranskoj klimi. Osim prirodnih ljepota, neretvansku dolinu krasi i brojna kulturna dobra i manifestacije koji su svjedoci tradicionalnog načina života Nereana. Usprkos turističkom potencijalu ovoga kraja, receptivni elementi još uvijek nisu dovoljno razvijeni kako bi se moglo ozbiljnije razmišljati o turizmu Neretve. Kada je riječ o organizaciji turizma, na području doline postoje četiri turističke zajednice od kojih svaka djeluje samostalno unatoč činjenici da se radi o relativno uskom području prilično jednakih karakteristika. Turistička potražnja za neretvanskim krajem nije u skladu s punim potencijalom, a posebice ako se uspoređuje s prosjekom županije. Razvoj turizma u dolini Neretve izazvao bi brojne ekonomske, društvene i ekološke učinke, a najvažnije je maksimizirati one pozitivne te minimizirati one negativne. Za turistički razvoj Neretve potrebno je unaprijediti turističku ponudu kroz održivi razvoj proizvoda „sunce i more“, „nautički turizam“, „pustolovni turizam“, „kulturni turizam“ i „seoski turizam“.

Ključne riječi: turizam, Neretva, turistički potencijal

SUMMARY

Neretva Valley is an area with favorable geographic conditions where economy is based on agriculture and port related activities despite possessing exquisite touristic potential. Neretva represents a unique mixture of river, sea and lakes and as such is a habitat of many plants and animals thanks to Mediterranean climate. Except for its natural beauty, Neretva Valley has many cultural goods and manifestations representing traditional life of the locals. Although this area has many touristic resources, its receptive elements are not quite developed. Therefore, it can't be perceived as a developed tourist destination. When speaking of tourism organization, it is important to state that there are 4 tourism communities, each of them working individually despite the fact that Neretva is relatively small area with similar features. Tourist demand is not in balance with full potential of the place, especially in comparison with the average of the Dubrovnik – Neretva County. However, due to this, negative effects of tourism are still not that visible in Neretva region, but due to its ever – growing trend it may cause not just positive but also negative economic, social and ecological effects. Hence, it is very important to develop tourism supply in a sustainable way by basing it not just on the sun and sea tourism, but also on nautical tourism, adventure tourism, cultural tourism and rural tourism.

Keywords: tourism, Neretva, touristic potential